

Горан Б. Милашин¹
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Катедра за србистику

О КОНСТРУКЦИЈАМА С ПРИЈЕДЛОГОМ ПО У РОМАНИМА ГОСПОЋИЦА И ПРОКЛЕТА АВЛИЈА ИВЕ АНДРИЋА²

Апстракт: У раду су представљени резултати анализе синтаксичко-семантичких одлика конструкција с приједлогом по у романима Госпођица (1945) и Проклета авлија (1954) Иве Андрића. Основни задатак истраживања био је да се утврде значења и функције ових конструкција у поменутиим дјелима, те да се на основу издвојених примјера покушају проширити и допунити досадашње синтаксичко-семантичке анализе приједлога по у нашим граматицама и радovima, како старијим тако и рецентнијим. На теоријским основама когнитивне семантике, али и традиционалнијих приступа значењу приједлога, анализирано је 298 структура (213 из Госпођице и 85 из Проклете авлије), а закључено је како језик ових Андрићевих дјела, бар кад је ријеч о конструкцијама с приједлогом по, ни по чему не одступа од савременог језичког стања. Учено је, наиме, да су бројније локативне него акузативне конструкције, а да су најфреквентнији спацијални локатив и локатив основа/критеријума. На крају рада указано је и на неприједлошку употребу ријечи по.

Кључне ријечи: српски језик, приједлог по, Госпођица, Проклета авлија, Иво Андрић, локатив, акузатив.

¹goran.milasin@ff.unibl.org

²Чланак је проистекао из семинарског рада *О приједлогу по у Госпођици Иве Андрића (прилог проучавању синтаксе и семантике приједлога по у савременом стандардном српском језику)*, написаног академске 2016/17. године под менторством проф. др Иване Антонић, у оквиру предмета Синтакса и семантика стандардног српског језика (Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, ДАС).

1. Уводне напомене

1.1. У многим истраживањима савременог српског језика, нарочито синтаксичким и стилистичким, полази се од књижевних дјела Иве Андрића, што није необично нити случајно. Одавно је, наиме, уочено како текстове нашег јединог нобеловца одликују језгровитост, пуноћа и потпуност казивања (Živković, 1977), стилско савршенство једноставног језика (Bogdanović, 1999), а показало се, великим дијелом и због поменутих карактеристика, да су они веома погодни за утврђивање различитих правила и појединости системског карактера (в. нпр. Stanojčić, 1967; Alanović, 2013; Antonić, 2022 и др.). С тим у вези, и у овом раду, посвећеном синтаксичко-семантичким одликама конструкција с приједлогом *по*, емпиријску основу чине примјери ексцерпирани из два Андрићева романа: *Госпођица* (1945) и *Проклета авлија* (1954). Налази истраживања упоредиће се са описима ових конструкција у србистичкој, односно славистичкој граматичкој литератури, традиционалној и рецентној, како би се установило постоје ли евентуална одступања или се издвојени случајеви у потпуности уклапају у систем савременог српског језика.

1.2. Приједлози су веома фреквентне и изразито полисемичне језичке јединице, али су у лингвистици ‘по традицији истраживачко подручје од маргиналног интереса’ (Klikovac, 2006:p.21). Такав положај имали су ‘од првих спомињања у текстовима старих индијских и античких граматичара па све до појаве модерних лингвистичких теорија у прошлости стољећу’ (Matovac, 2013:p.1). С развојем генеративне граматике, а нарочито когнитивне лингвистике,³ ситуација се, ипак, знатно промијенила. Тако су приједлози постали веома важни, ‘нека врста пробе за експанаторну моћ новог, когнитивистичког приступа’ (Klikovac, 2006:p.21).⁴

1.2.1. Према су заузимала периферни положај у истраживањима, не може се рећи да су значења приједлога у србистици потпуно занемарена. Она су

³ Приједлози су веома погодни за когнитивнолингвистичка истраживања, нарочито због њихове функције у концептуализацији просторних односа. О истраживањима приједлога у когнитивној лингвистици в. нпр. Klikovac, 2006:pp.21–24; Matovac, 2013:pp.50–95, Matovac, 2014a, као и тамо наведену литературу.

⁴ Представници когнитивнолингвистичког правца истичу како су традиционални приступи семантици приједлога неприкладни јер су то описи ‘који се онајприје темеље на навођењу примјера различитих употреба, но без успостављања повезница међу тим употребама’ (Matovac, 2014a:p.5). С друге стране, когнитивисти настоје сва значења извести из прототипског просторног значења и створити семантичку мрежу, што је, сматрају критичари овакве анализе, донекле произвољно и одражава преференције и имагинације самог аутора (в. о томе Matovac, 2013:pp.60–62).

разматрана у граматикама нашег језика, али и у оквиру радова и монографија посвећених синтакси и семантици приједлошко-падежних конструкција,⁵ а рецентна граматичка литература (Antonić, 2005a; Piper & Klajn, 2015:pp.330–393) понудила је одговоре на многа важна питања о падежном систему српског језика и функцији коју приједлози у њему имају. Ивана Антонић у низу радова пажњу је посветила синтакси и семантици појединачних приједлога: *усред* (1999), *усред, наспред и посред* (2005b), *од* (2006a), *до* (2007a; 2007b), *око* (2008a), *према* (2011) и *при* (2019), док се Нада Арсенијевић бавила приједлозима *о* (2011) и *код* (2017). Душка Кликовац (2006) анализирао је са становишта когнитивне семантике приједлоге: *у, из, унутар, сред (усред, наспред, посред), изван/ ван, кроз* и (дјелимично) *по*, усредсредивши се на то како наведени приједлози развијају основни појам САДРЖАВАЊА. Ова ауторка разматрала је и значења приједлога *уз* (Klikovac, 2018:pp.41–72), *у* и *на* (Klikovac, 2018:pp.113–128) те *поврх* (Klikovac, 2019), такође из когнитивносемантичке перспективе. Тијана Ашић (2006) бавила се временском и просторном употребом приједлога *уз*. Заједно са Вераном Станојевићем она је разматрала и семантику приједлога *испред* и *пред*, испитујући параметре по којима се они разликују у погледу спацијалне локализације, али и апстрактнијих видова локализације (Ašić & Stanojević, 2008). Рајна Драгићевић у два рада (2012a; 2012b) извршила је исцрпну семантичку анализу десупстантивних приједлога у српском језику, а Вања Миљковић (2018) бавио се приједлогом *на* из когнитивносемантичког аспекта.

1.2.2. Приједлог *по* – балтословенски, свесловенски и прасловенски приједлог (Skok, 1972:pp.692–693; RJAŽU, 1931:p.107) – припада групи правих, немотивисаних приједлога. Његово је поријекло нејасно: у науци се доводи у везу с трима старим индоевропским приједлозима: **apo* – ‘ab, weg’, **upo* – ‘unter an etwas heran’ и **pos* – ‘unmittelbar bei, hinter’ (в. Ivić, 1951–1952:p.173, као и тамо наведену литературу). Осим тога, током историје језика јављао се уз три падежа – акузатив, датив и локатив, а такође и у неприједлошкој функцији. О овој језичкој јединици најисцрпније је у србистици писала Милка Ивић (1951–1952), а њен рад неким значењима допунио је Јован Вуковић (1954:pp.137–144). Локативним конструкцијама с приједлогом *по* у оквиру монографије посвећене овом падежу бавила се Татјана Батистић (1972). Предраг Дилпарић (2003) и Јањис Какридис (2014) писали су о овом приједлогу из дијакхронијског угла. Когнитивна србистика није му посветила нарочиту пажњу. Нека његова

⁵ Исцрпан преглед раније србистичке/сербокроатистичке литературе о значењима приједлога дат је у Klikovac, 2006:pp.8–11.

маргиналнија значења (која имплицирају САДРЖАВАЊЕ) у српском језику из угла когнитивне семантике, како је поменуто, освијетлила је Душка Кликовац (2006:pp.240–242). Ни у славистици, према нашим сазнањима, није другачије – изузетак су описи приједлога *по* у полонистици (Bacz, 1999; Bacz, 2002) и у кроатистици (Matovac, 2013:pp.100–122; Matovac, 2014b). Због тога је циљ овог рада да се покуша представити синтакса и семантика српског приједлога *по*, односно конструкција у чијем је он саставу, са различитих теоријских становишта, а на примјеру двају Андрићевих романа. Теоријски оквир рада чини когнитивна семантика (в. нпр. Klikovac, 2006:pp.13–40; Matovac, 2013:pp.50–95; Matovac, 2014a), али ће се приликом анализе у обзир узимати србистички/сербокроатистички, односно славистички радови засновани на различитим теоријским приступима, прије свега: Batistić, 1972; Stevanović, 1989:pp.153–527; Antonić, 2005; Klikovac, 2006; Silić & Pranjković, 2007; Piper & Klajn, 2015:pp.330–393; Matovac, 2013; Matovac, 2014b; Belaj & Tanacković Faletar, 2014; Oertle, 2016.

2. Синтакса и семантика конструкција с приједлогом *по* у Андрићевим романима *Госпођица* и *Проклета авлија*

Романи *Госпођица* и *Проклета авлија* Иве Андрића, иако невелики по обиму, показали су се као одлична емпиријска основа за истраживање синтаксе и семантике конструкција с ријечју *по*. Почетни инвентар примјера формиран је на основу увида у штампане изворе (Andrić, 1984a; Andrić, 1984b),⁶ а затим је упоређен с електронским извором ових Андрићевих дјела (Gralis-Korpus), како би се формирао коначан корпус за истраживање. Тако је издвојено укупно 298 структура (213 из *Госпођице* и 85 из *Проклете авлије*) у чији састав улази ријеч *по*, од чега највећи дио чине локативне конструкције (255 примјера), те ће се од њих и кренути.

2.1. Локатив с приједлогом *по*

У семантици се истиче да приједлози првенствено означавају просторне односе, а да ‘конкретно-просторна значења и облици њиховог изражавања претходе (и структурно условљавају) многе апстрактније језичке садржаје и

⁶ Сви наводи у раду вршени су према овим штампаним изворима. У наставку текста они се доносе без упућивања на презиме аутора и годину издања. У загради се наводе скраћенице (G – *Госпођица*, PA – *Проклета авлија*) и бројеви страница ових двију књига.

њихове облике⁷ (Piper, 2001:p.19).⁷ С тим у вези, приликом прегледа семантике конструкција с приједлогом / језичком јединицом *по* у овом раду категорија простора посматраће се као примарна семантичка категорија.

2.1.1. Спацијални (просторни) локатив. Модел *по* + N_{Lok} ,⁸ као што је уочио Предраг Пипер (2001:p.73), има значење локализације на површини локализатора, с тим да, за разлику од модела *на* + N_{Lok} , истиче контакт са различитим тачкама на локализатору, тј. носи дистрибутивно значење,⁹ динамичког недирективног (Дјечаџи трче *ПО игралишту*) или статичког типа (*ПО становима горе свјетла*). Дистрибутивност се, дакле, може сматрати темељним значењем овог приједлога у конструкцији с локативом (уп. и Belaj & Tanacković Faletar, 2014:p.448), али постоје и другачија мишљења. Неки аутори наводе да је основно значење ове структуре заправо супралокалност (в. Silić & Pranjković, 2007:p.245), јер се објекат локализације који је с њим у конструкцији налази на површини локализатора или се креће његовом површином, унутар његових граница (Играчке су разбацане *ПО поду*, Цијеле године путује *ПО свијету*). С друге стране, Дарко Матовић (2013:p.106) сматра како је перлативност, тј. кретање простором који се повезује с концептима ПУТА, у темељима значења приједлога *по* уз локатив.

Метафорична пресликавања просторних значења конструкције *по* + локатив на апстрактне сфере видљива су и у начинском и каузалном значењу (Од данас радимо *ПО новим правилима*; *ПО наговору* пријатеља кренуо је у теретану). Наиме, у овим конструкцијама локализатори унапријед предвиђају ток неког глаголског процеса, тј. одређују му метафоричке границе, баш као што у значењу основа/критеријума (Он је узоран само *ПО понашању*)⁹ представљају апстрактне сфере у којима се одређују квалитете номинативних референата

⁷ В. о томе опширније у Piper, 2001:pp.9–62, као и тамо наведеној литератури, одакле се јасно може закључити да нису когнитивисти први уочили везу између семантичке категорије простора (као конкретног домена) и апстрактнијих значењских категорија. Тај проблем разматран је и много раније, у оквиру различитих теоријских приступа, а нарочито треба у вези с тим истакнути значај теорије семантичких локализација.

⁸ Ради уштеде простора, у раду се користе симболи и скраћенице, а ово су њихова значења: Adj – пријдев (адјектив); Adj_{PosesAk} – пријдев (адјектив) посесивни акузатив; Adv – прилог (адверб); Cop – копула; Det_{SpacCij} – детерминатор спацијални циљни; N – именица (номен); N_{Ak} – именица акузатив; N_{Dev} – именица девербативна; N_{Gen} – именица генитив; N_{Instr} – именица инструментал; N_{Lok} – именица локатив; ODet – обавезни детерминатор; Quant_{Num} – квантификатор нумерички; V – глагол пунозначни / предикација; V_{Egziis} – глагол егзистенцијални; V_{SemiCop} – глагол семикопулативни; [→] – трансформише се.

⁹ Ирена Грицкат (1955–1956:p.83) сматра да је дистрибутивну природу имала ријеч из које су се касније развили и приједлог *по* и (глаголски) префикс *по-*.

... док им изван тих сфера иста својства не могу бити приписана' (Belaj & Tanacković Faletar, 2014:p.450).¹⁰ Сличне су концептуалносемантичке природе и случајеви субјекатског локатива (Ситуација је *ПО предсједнику* прилично једноставна), гдје сфера перцепције, односно мишљења локализатора представља апстрактни простор унутар чијих се граница атрибутантима (*ситуација* из наведеног примјера) придружују особине означене придјевима у функцији семантичког језгра копулативног предиката (Belaj & Tanacković Faletar, 2014:p.450). Матовац (2013:р.112) сматра да се и у случајевима инструменталног локатива (Послаћу ти књигу *ПО другарици*) може говорити о сличној концептуалносемантичкој нарави: локализатор је апстрактни пут којим се објекат локализације креће, с тим што су овдје у питању живи локализатори.¹¹

Из анализираних романа издвојено је 85 примјера конструкција *по* + локатив у служби спацијалног детерминатора којим се изражава непосредна просторна локализација с обиљежјем простирања по површини локализатора. Модел већине ових конструкција јесте $N + V + \text{ПО } N_{\text{Lok}}$, а њиме се:

а) уз глагол *просути* и, по правилу, флуидне, односно објекте локализације састављене од веома ситних честица, показује да је простирањем захваћена цијела површина локализатора или њен већи дио:

‘... и ту се преломи и проспе као црвен сјај *по расутој вароши*’ (G:p.11);¹²
‘... која је просута као шака зрња делом *по стрмим падинама околних брда*,
делом у равници око реке’ (G:p.85); ‘Из неких врата која се нагло отворише
истрча снажна, зајапурена жена са огромним лонцем у рукама и умало их
не заплусну помијама које широким покретом целог тела просу *по авлији*’
(G:p.183);

б) показује да је кретањем у различитим смјеровима захваћена цијела површина локализатора, односно већи дио ње:

‘... а *по зиду* се пење лоза или ружа пузавица’ (G:p.12); ‘Само немој, молим
те, с тим лицем да ми идеш *по сокаку*’ (G:p.99); ‘А затим је раширио руке
и стао да хода *по соби*’ (G:p.108); ‘Упоредо са тим замасима, помицала се

¹⁰ О синтаксичко-семантичком пољу ОСНОВА/КРИТЕРИЈУМА и интерференцији с квалификативним и каузалним значењем в. Antonić, 2011, нарочито рр. 170–171 и рр. 174–177, гдје се даје својеврсна реинтерпретација ставова изнесених у нашој литератури, па и оних датих у Antonić, 2005а.

¹¹ Милка Ивић уочила је и примјере гдје су локализатори именице које не означавају жива бића, као у реченици: *Велизовић се доселио из Никшића на своју земљу коју је добио по миразу* (1951–1952:рр.186–187). И она значење посредништва доводи у везу са просторним, али и значењем основа/критеријума (Ivić, 1951–1952:p.190).

¹² У овом примјеру својеврсна флуидност објекта локализације метафоричке је природе.

по блатном и разрованом плочнику слаба светлост са крупним, немирним сенкама' (G:р.192); 'Путовао је по малоазијској обали, ишао у Египат и на острво Род' (РА:р.59); '... трудећи се да изгледа као човек који без циља шета по пространој авлији' (РА:р.104); 'Шета, као сваког јутра, по дворишту' (РА:р.118) и др.;¹³

в) уз глаголе типа *претурати*, *растурити* или имперсоналне структуре *прича се*, *говори се*, односно њихове замјене засноване на метонимији (с именицама *прича*, *глас*), да је простирањем захваћено више појединачних тачака површине истог локализатора, односно његове унутрашњости:

'И док би он тако претурао јаја по сељаковој котарици' (G:р.70);¹⁴ 'Свашта се по граду говори' (G:р.80); 'Светлости су свуда по вароши плануле' (G:р.82); 'При дну авлије, по калдрми је, на белим чаршавима, било разастрто јеришите' (G:р.90); 'Уопште, за Госпођицу је све ово што се дешавало, овде и по широком свету, било туђе, далеко и нестварно' (G:р.103); '... да ту дочекује велике личности и приређује пријеме и проводе о којима се у новинама пише и по народу'¹⁵ говори' (G:р.206); 'О њој су ишле приче по Стамболу' (РА:р.35); 'Кад кажем, настављао је Хаим, да су гласови стали да круже по Смирни, не треба, наравно, мислити да се то односи на целу многољудну варош' (РА:р.60) итд.;¹⁶

г) уз различите глаголе, када означава локализатор у множини, показује да је захваћено више истоврсних локализатора расутих у простору:

¹³ Спацијални локатив с овим значењем појављује се и као неконгруентни атрибут уз именицу *корак* (модел N + ПО N_{Lok}), односно девербативну именицу *шетња* (модел N_{Dev} + ПО N_{Lok}): '... него заиста мала, румена беба која се смеје и засмејава све око себе чинећи прве кораке по земљи' (G:р.170); 'На својим шетњама по авлији он тако редовно набаса на Хаима који, гоњен немиром и сав устрептао, непрестано мења место' (РА:р.110).

¹⁴ Овај примјер је специфичан јер је локализатор тродимензионални садржатељ, а радња се врши у унутрашњости предмета, тј. не захвата само површину.

¹⁵ У овом примјеру се ради о живом локализатору, а могла би се уочити и својеврсна агентивна улога [→ *народ* говори]. Додуше, то би се могло примијенити и на остале примјере са имперсоналним структурама типа *прича се*, *говори се* и сл. у којима се приједлог *по* појављује уз локатив именице *село*, *град*, *варош* итд., али се у тим случајевима онда мора говорити и о просторној метонимији: Свашта се по граду говори [→ Свашта град говори → Свашта људи у граду говоре].

¹⁶ Спацијални локатив с овим значењем појављује се у једном примјеру и као неконгруентни атрибут уз множински облик именице *ратиште* (модел N + ПО N_{Lok}): 'Ратишта по Галицији и Украјини гутала су босанске пукове' (G:р.103).

‘Оваквих кућа „предратног” београдског типа има још доста по удаљењу улицама Београда’ (G:p.12);¹⁷ ‘Са њим је излазила на прва вечерња посела и забаве по рођачким и пријатељским кућама’ (G:p.28); ‘Госпођици је изгледало да ствари које су затворене по орманима и сандуцима штеше са њом заједно’ (G:p.44); ‘По крововима и прозорима ницале су све нове црне заставе’ (G:p.90); ‘Видим да по другим дућанима мећу’ (G:p.91); ‘Само један трговчић рече јој онако преко рамена, спремајући робу по рафовима’ (G:p.120); ‘По разривеним улицама и рушевним, запуштеним кућама са видним траговима рата, ваљала се шарена бујица света’ (G:p.149); ‘И сада, осим тих мање-више јалових трчкања по министарствима, његов је главни посао ноћно седење са веселим друштвом’ (G:p.176); ‘И да је неко запитао хоће ли заиста ићи да се шуња по мрачним галеријама неких ноћних локала’ (G:p.181); ‘Претежну већину сачињавају цариградски хапсеници, прави избор најгорег од најгорег што гамиже по цариградским пристаништима и трговима или се завлачи по јазбинама на периферији града’ (PA:p.16); ‘Разговор би почео рано, у топлој сенци једне надстрешнице, која је бивала све краћа, а настављали би га по другим склонитим местима велике авлије, бежећи од сунчеве жеге и гласних и насртљивих хапшеничких игара и свађа’ (PA:p.91); ‘Изгледао га је, чекао и немирно ходао по свим одељењима Авлије’ (PA:p.94); ‘После уобичајеног кратког поздрава, нестао је у једном од завијутака Проклете авлије, на којој су се по забаченим угловима већ хватале прве сенке сумрака’ (PA:p.96) и др.

2.1.2. Објекатски локатив. У корпусу је забиљежено неколико примјера типа оних које Ивана Антонић (2005а:p.279) сматра објектима локализаторима (уп. и Stevanović, 1989:pp.509–510):

‘... гладио је по коси и питао топлим гласом’ (G:p.21); ‘... погладио је по коси као некад’ (G:p.23); ‘А он се снебива уместо да распали некога по челу’ (G:p.163); ‘Хладна, немирна језа нападала је час по врату час по леђима и продирала све дубље у тело’ (G:p.179); ‘... па тек онда стадоше да се бију дланом по стегну’ (G:p.190); ‘... Карађоз је могао одједном да промени држање и да стане да се удара по челу’ (PA:p.31); ‘Валија је био уверен да није погрешно и да је ударио по правом месту’ (PA:p.63); ‘Потапшао би га по рамену и умиривао, настојећи увек да разговору да шаљив и безазлен тон’ (PA:p.68); ‘... а фра Петар се усиљава да буде весео, тапше га по рамену’ (PA:p.117).

¹⁷ Ова конструкција грађена је по моделу: $\emptyset N_{Gen} + V_{Egzi}$ + $PO N_{Lok}$, тј. уз глагол *имати* употребљен са тзв. егзистенцијалним значењем (о конструкцијама овог типа в. Antonić, 2005а:p.128).

У овим примјерима, уз глаголе (*по*)*гладити*, *ударити/ударати*, *распали-ти* ('ударити'), *бити* ('ударати'), *нападати*, (*по*)*тапшати*, дистрибутивна се компонента неутрализује, а конструкција добија адлативно значење, до синонимичности блиско објекатском.¹⁸ У њима се углавном исказује успостављање тактилних односа, локализатор је неки дио тијела, а субјекат при томе користи најчешће руке.¹⁹ Нешто је другачији случај у примјеру: 'Хладна, немирна језа нападала је час *по врату* час *по леђима* и продирала све дубље у тело', гдје је физиолошко стање/процес у функцији граматичког субјекта, а конструкцијом *по* + локатив изражава се локализатор стања/процеса. Једини примјер у којем локализатор није дио тијела, а ни шири локализатор није жив појам, јесте исказ с глаголом *ударити* у предикату: 'Ваљига је био уверен да није погрешно и да је ударио *по правом месту*'. Такође, у овом примјеру није изражен објекат, те треба правити разлику између таквих и примјера у којима је већ изражен шири локализатор у функцији објекта: Потапшао би *га по рамену*.

2.1.3. Темпорални локатив. Једно од подзначења темпоралног локатива с приједлогом *по* јесте и постериорност (в. Piper, 2001:р.137; Antoniћ, 2005а:р.288; Oertle, 2016:pp.224–225): Долазим *ПО Васкрсу*; *ПО завршетку рата* било је тешко. За ову употребу, додуше, каже се да је има све мање у савременом језику (Ivić, 1951–1952:р.193); 'она се већ осећа као сасвим архаична, задржана још у појединим, углавном књишким изразима' (Ivić, 1957–1958:р.156), али то би требало испитати на ширем корпусу. Барбара Бач (1999:pp.142–143) сматра да су у пољском језику овакве конструкције мотивисане концептом СЛИЈЕЂЕЊА, присутним и у просторном значењу (уп. Идем *ПО твој трагу*, Воз се креће *ПО шинама*),²⁰ јер слиједити нешто у времену значи доћи послје нечега, али Дарко Матовац истиче и мотивисаност концептом ПОДУПИРАЊА: ПОДУПИРАЊЕ у простору пресликава се на ПОДУПИРАЊЕ у времену, и то тако да локализатор претходи објекту локализације (2013:р.117; 2014б:pp.19–20).

¹⁸ О оваквим случајевима в. Piper, 2001:р.73; Arsenijević, 2012:pp.45–46, као и тамо наведену литературу.

¹⁹ Ово се односи на издвојене примјере. С друге стране, у српском су језику забиљежени и примјери у којима субјекат користи друге дијелове тијела или се као спроводник користи неко средство (в. Arsenijević, 2012:р.45).

²⁰ Барбара Бач (1999:р.142) као илустрацију концепта СЛИЈЕЂЕЊА у простору наводи пољске примјере: *Kominiarz idzie po drabinie* (Димњачар иде по мердевинама) те *Idę po twoich śladach* (Идем по твојим траговима/стопама). Дарко Матовац (2013:р.117) препознаје исти концепт у примјеру: *Трамвај вози по трачницама*, гдје објекат локализације слиједи просторна обиљежја локализатора.

Локатив с приједлогом *по* у функцији адвербијалне одредбе времена – темпоралног детерминатора којим се изражава посредна временска локализација, и то постериорност – забиљежен је само у пет примјера, од којих су три исказана основним моделом ($V + \text{ПО } N_{\text{Dev/Lok}}$), а два мало другачије – приједлогом *по* уз именицу *посао*, односно *рат*. И у тим је примјерима, ипак, ријеч о кондензацији временске клаузе с везником *пошто* / *након што* и свршеном предикацијом, као и у остала три, с тим да је свршеност предикације овдје исказана детерминатором (глаголским придјевом трпним у функцији конгруентног атрибута – *свршеном*):

‘... загушила га крв, другог дана *по доласку*’ (G:p.43); ‘*По свршеном послу* враћала се, бијена хладном јесењом кишом, грлећи грчевито кишобран’ (G:p.173); ‘С пролећа, треће године *по њиховом доласку у Београд*, стара госпођа је одједном пала у постељу’ (G:p.201); ‘Некако убрзо *по њиховом доласку* десило се да је полиција ухватила неко писмо упућено аустријском интернунцију у Цариграду’ (РА:p.12); ‘Али папа је тражио да му краљ Француске да гаранатију да ће му, *по свршеном рату*, вратити драгоценог заточеника’ (РА:p.86).

Ниска фреквенција конструкције *по* + локатив у анализираном корпусу иде у прилог мишљењу да то није уобичајена употреба у савременом српском књижевном језику.

2.1.4. Ситуациони локатив. То је локатив с приједлогом *по* именица којима се означавају неке атмосферске појаве (Antonić, 2005a:p.289), а у функцији је адвербијалне одредбе опште околности. О оваквим случајевима у когнитивној се семантици истиче: ‘Могући су и сценарији у којима границе оријентира унутар којих је дистрибуирана глаголска радња нису физичке, но то није запрека њиховој метафоричкој концептуализацији у просторним оквирима, а самим тиме и локативном кодирању’ (Belaj & Tapacković Faletar, 2014:p.449). И Милка Ивић сматра да је у основи овог значења заправо значење мјеста на коме владају одређене временске прилике (1951–1952:pp.179–180). Модел којим се ово значење изражава јесте: $V + \text{ПО } N_{\text{Lok}}$, а илуструју га сљедећи примјери из *Госпођице*:

‘Сваке недеље пре подне, *по лепом* као и *по ружном времену*, она одлази на гробље у Кошево’ (G:p.73); ‘Тек сутрадан пред подне стигле су у Земун, *по сивом и хладном дану*’ (G:p.134); ‘Тотово сваког дана пре подне Госпођица се спуштала низ Његошеву улицу, *по снегу* и *блату*, *по киши* и *кошави*’ (G:p.152); ‘*По највећој лапавици* или *најљућој кошави* прелазила је цео Београд, уздуж и попреко, обилазећи куће, радње и надлештва’ (G:p.156).

Границе локализатора мање-више су јасне, а на овај начин реализује се концептуална метафора ВРЕМЕНСКЕ ПРИЛИКЕ СУ ОГРАНИЧЕНИ ПРОСТОРИ. У овим примјерима могло би се уочити и значење темпоралности: *по лепом* као и *по ружном времену* [→ кад је лепо као и кад је ружно време (на неком мјесту)], али је ипак примарније значење опште околности, тј. ситуације.

2.1.5. Каузални (узрочни) локатив. Локатив с приједлогом *по* у функцији адвербијалне одредбе узрока, тј. каузалног детерминатора, одређује реченичну предикацију с обзиром на експликативну околност типа узрок – узрок ефектор, узрок разлог и сл. (в. Ковачевић, 2012; Antonić, 2005а:р.294). У анализираним романима уочено је десет таквих примјера, с именицама *обичај*, *навика*, *жеља*, *нагон*, *казна*, *надахнуће* и *наредба*:

‘По обичајима који су тада владали, криминална хроника заузимала је много места у дневној штампи’ (G:р.9); *‘По обичају и ради севапа поклонише ми асуру на којој су лежали’* (РА, 114); *‘... тако да већ по навици жури’* (G:р.14); *‘... али он не само да се није отимао за то него је по својој жељи седео у овом Сарајеву’* (G:р.35); *‘По неком неразумљивом, али сигурном нагону, Госпођица прекине човека већ у половини његовог излагања својим јаким и звонким гласом’* (G:р.56); *‘Ту пристижу и сви они који су упућени по казни, као прогнаници, из западних покрајина’* (РА:р.16); *‘Радио је увек неочекивано, као по неком надахнућу’* (РА:р.31); *‘Магазу сам затворио, по наредби, као и сви остали’* (G:р.90); *‘Пустио сам их доста, и по наредби и на своју одговорност, да’* (РА:р.32); *‘Џем је израније познавао витезове, јер је, по наредби свога оца султана, водио са њима преговоре’* (РА:р.80).

Прва три примјера треба посебно издвојити због тога што локатив именица *обичај* и *навика* с приједлогом *по*, према мишљењу Милоша Ковачевића (2012:р.186), припада субпољу начинско-узрочне интерференције.²¹ С друге стране, у конструкцији *по казни* исти аутор препознаје интерференцију узрочног и циљног значења (Ковачевић, 2012:р.102). Уочено је већ у литератури како је у конструкцијама каузалног локатива с приједлогом *по* често имплицирано и обиљежје основа/критеријума (в. Antonić, 2005а:р.294). То се нарочито може видјети у посљедња три примјера [*ПО наредби* → НА ОСНОВУ ТОГА ШТА

²¹ У оваквим примјерима ријеч је, заправо, о усаглашености са неком праксом, а не начину вршења радње.

је наређено], а ова интерференција умногоме отежава прецизну синтаксичко-семантичку класификацију.

2.1.6. Локатив основа/критеријума. У нашој литератури не постоји јединствен став о категоријалној (не)аутономности синтаксичко-семантичког поља основа/критеријума. Оно се, наиме, најчешће подводи под узрочно или начинско поље.²² Интерференција ова три значења може се, природно, уочити и у примјерима из анализираног романа. Поменути су такви случајеви који су сврстани међу каузалне локативе, а, с друге стране, у неким примјерима локатива с приједлогом *по* са, чини се, доминантним значењем основа/критеријума могуће је уочити имплицираност обиљежја каузалности и квалификативности. Иначе, ово значење, уз спацијално, најзаступљеније је у корпусу (126 конструкција), а реализује се као адвербни детерминатор, али и уз неке именице и придјеве оцјене:

‘Знало се чија је која кућа и људи су се већином познавали, бар *по имену*²³ или из виђења’ (G:p.12); ‘У свему једнаке, сад се те куће разликују само *по спољашњем изгледу*’ (G:p.13); ‘*По чудној логици друштвеног живота и женске нарави*, она није одбијала од себе другарице, него напротив’ (G:p.27); ‘И *по способности* и *по везама*, Пајер је могао одавно да буде на важнијем положају него што је овај’ (G:p.35); ‘Тако се у почецима још издвајају поједини посетиоци, као засебни случајеви, изузетни и занимљиви *по својој судбини*’ (G:p.61); ‘Тај њен сан је с временом растао и мењао се и *по циљевима* са којима је ишао и *по средствима* којима се служио’ (G:p.67); ‘И управо кад је хтела да му одлучно каже да ће она радити *по својој глави* и према својим интересима’ (G:p.91); ‘... него је свако послушљиво, настојећи да *по нечујном звуку* који се крије негде испод ње погоди’ (G:pp.93–94); ‘*По ситним, али несумњивим знацима* сад јасније види неповерење и нерасположење са којим је сусрећу и њени најближи’ (G:p.109); ‘*По држању и речима* оних који су је пакосно пецкали или отворено нападали наслућивала је колики мора да је њен грех у њиховим очима’ (G:p.126); ‘*По темпераментима, склоностима* и *схватањима* они се јако разликују’ (G:p.141); ‘Овде је предњом стајао дајца Владо, али неки дајца Владо *по њеној вољи*’ (G:p.165);

²² ‘Будући да за основ/критериј једне глаголске радње могу да послуже различити елементи ванјезичке стварности, не чуди што се ово значење најчешће подводи под начинско (квалификативно), или под узрочно (каузално), тим пре што нису ретки ни примери који сведоче о високом степену интерференције, у савременом стандардном српском језику, нарочито у структурама са девербативном именицом као експонентом друге предикације’ (Antonić, 2011:pp.174–175). О овом проблему писано је и у Batišić, 1972:pp.165–173.

²³ Ова конструкција синонимична је инструменталу *именом* (Ivić, 1951–1952:p.182).

‘По захукнутим и орошеним прозорима осећало се да су све те просторије препуне загрејаног света који једе, пије, игра и пева’ (G:p.183); ‘Између апотекара и онога Палилулца који не мари стихове а који је, како се из разговора види, царински посредник *по занимању*’ (G:p.187);²⁴ ‘Како у то време није било других фратарара који су из тих крајева стигли у Цариград, турска полиција је *по некој својој логици* ухапсила фра-Петра’ (РА:p.12); ‘Ту долази и туда пролази све што се свакодневно притвара и хапси у овом пространом и многољудном граду, *по кривици* или под сумњом кривице’ (РА:p.15); ‘По целом изгледу, *по миру и чистоћи*, то је био други свет, на хиљаду миља одавде, а ипак у самом суседству Авлије и невидљиво везан са њом’ (РА:p.28); ‘По том свом *необичном начину рада* он је био и много гори, тежи и опаснији, и у извесном смислу, понекад бољи и човечнији од ранијих управника’ (РА:p.29); ‘По свом *пореклу и васпитању*, у скученим границама својих посве скромних потреба, фра Петар никад није много мислио о вредности и облику ствари око себе, нити им је придавао неку важност, али ово није могао да не примети’ (РА:pp.45–46); ‘По *црвенкастој светлости на небу и на ретким вршцима кипариса иза високог зида* видело се да сунце нагло залази тамо негде на другој страни невидљивог града’ (РА:p.49); ‘Ситни човек виче, а *по гласу* му се види да при том све поскакује, као што чине малени људи, да би оном што говоре дали више важности’ (РА:p.71); ‘Царев син, царев брат, цар и сам *по свом најдубљем уверењу и осећању*, и у исто време најнесрећнији од свих људи’ (РА:p.89); ‘И *по њој* се тај заселак и данас зове „Седам носила“, а пре тога се звао друкчије, не знам како’ (РА:p.109); ‘Али Хаим га гледа укоченим погледом својих *по положају* неједнаких зеница’ (РА:p.117) и др.

Локатив овог типа појављује се и као именски дио предиката уз копулативни глагол *бивати* (модел Cop + ПО N_{Lok}): ‘... и како варош и људи неме и сиве, и бивају све више *по њеној вољи и њеном укусу*’ (G:p.104). Оваква конструкција у подлози је наведеног примјера *неки дајца Владо по њеној вољи*, гдје *по* + локатив има функцију неконгруентног атрибута. Из значења основа/критеријума развиле су се и конструкције с девербативном именицом којима су у основи вербалне структуре с финитним глаголом типа *говорити/казивати*, а као илу-

²⁴ Конструкција *по занимању* улази у састав идиоматизованог копулативног предиката у којем се појављује номинатив као семантичка допуна (в. Antonić, 2005a:p.126).

страција може послужити један примјер из *Госпођице*: 'По њеном казивању он је сједињавао у себи оне особине које су тада биле највише на цени' (G:р.159).²⁵

2.1.6.1. Локатив основа/критеријума с приједлогом *по* забиљежен је и у именичким синтагмама, уз именице које означавају неку врсту сродства, а у оваквим конструкцијама Милка Ивић препознаје и значење посредништва (1951–1952:р.190):

Али њена баба *по оцу* била је Румунка, а баба *по мајци* Мађарица (G:р.35);
И тада увек помену њеног прадеда *по мајци* (G:р.70).

2.1.6.2. У анализираној грађи забиљежен је и један примјер израза *сам по себи*, који Милка Ивић (1951–1952:р.182) доводи у везу са значењем основа/критеријума и за који каже да се користи у ситуацијама кад треба истаћи да се нешто дешава без спољашњег утицаја: '... понављају речи и мелодије љубавне песме која је, *сама по себи* безначајна, никла богзна где и богзна кад' (G:р.16).

2.1.6.3. Функцију адвербног детерминатора, са значењем основа/критеријума, могу преузети и релативизатори, што илуструју издвојени примјери:

'Овај наш грађански свет, и иначе наследно оптерећен турским навикама нерада и словенском потребом за експецсом, примио је сада још и аустријске формалистичке појмове о друштву и друштвеним обавезама, *по којима* се лични углед и класно достојанство човека заснивају на одређеној величини непродуктивних, бесмислених трошкова, често само празном и смешном луксузу без духа и укуса' (G:р.53); '... о великим и малим плановима *по којима* би од оних који имају требало да се одузму милијарде у корист оних који немају ништа' (G:р.127); '... да је она познала у животу икад ишта што на срећу личи и *по чему* би сада могла да је мери и цени' (G:р.171) и др.

2.1.6.4. Ово значење имају и идиоматизоване структуре *по свему судећи* и *по свој прилици*, у вези с којима се може говорити о граматикализацији, тј. о преласку у самосталне партикуле, модалне операторе/ријечи – модификаторе

²⁵ На исти начин развила су се и субјекатска значења локатива с приједлогом *по*, која се, додуше, не помињу у Antoniћ, 2005a (в. §227). Међутим, случајеви субјекатског локатива с овим приједлогом дати су у Batišćić, 1972:рр.97–98 и Alanović, 2012:рр.229–230. Нпр., *У последњем случају оне се разликују између себе по функцији и значењу* [→ У последњем случају њихова функција и значење разликују се између себе – преузето из Batišćić, 1972:р.98]; *По њима, такав развој догађаја није могућ* [→ Они мисле да такав развој догађаја није могућ – преузето из Alanović, 2012:р.230]. Док су примјери Тајјане Батиштић спорни јер се њима заправо исказује критеријум из ког произлази реченична предикација, конструкција *по/према* + локатив из другог примјера, уз конструкцију *на* + локатив (*На теби је да одлучиш*), како наводи Миливој Алановић (2012:рр.229–230), представља субјекатски локатив у најчистијем облику, јер се њоме именује лице чији се закључак наводи.

на нивоу текста (блиске онима типа *вјероватно, сигурно*), а које Милка Ивић (1995) назива *одредбама додатног коментара*, јер нису предикатске, него реченичне одредбе:

‘... али да госпођица поред тога има *по свој прилици* органску ману срца’ (G:p.197);²⁶ ‘Њена срчана мана усталила се и, *по свему судећи*, све се више појачава’ (G:p.206).

Конструкција *по свему судећи* ипак још није сасвим граматикизована, будући да се може мијењати и ред ријечи у њој (*судећи по свему*). Она садржи приједлошки израз *судећи по*, забиљежен у још једном примјеру са значењем основа/критеријума: ‘*Судећи по изгледу* могло би се помислити да је напуштена или да чека купца’ (G:p.13). Овдје се, додуше, имплицира и кондиционалност (→ АКО/КАД би се судило по изгледу...).

2.1.6.4.1. Одредбом додатног коментара могла би се сматрати и конструкција *по изузетку*, а то потврђује могућа трансформација [→ што би било изузетак]:

‘Али опет се питам да није овог пута *по изузетку* истину казала’ (G:p.167); ‘Питала се: зар та мушка животиња не може да буде чиста и поштена ни за тренутак, бар *по изузетку*?’ (G:p.194).

У свим овим конструкцијама уочљив је концепт ПОДУПИРАЊА, који их заправо и повезује са значењем основа/критеријума.

2.1.7. Квалификативни локатив. Локатив с приједлогом *по*, као што је већ наглашено, често одређује реченичну предикацију у погледу начина реализације, али то значење углавном није примарно у таквим конструкцијама, него је имплицирано у локативу основа/критеријума. У анализираним романима издвајају се три случаја код којих је квалификативно значење израженије, те би им се могла приписати функција адвербијалне одредбе начина:

‘... само да би могао да их *по необично ниској цени* [→ необично јефтино] продаје народу’ (G:p.114); ‘Пред њим се сакупио свет у дугим редовима и чекао да *по „газда-Рафиној цени”* [→ тако што ће платити колико газда-Рафа цени] дође до мало хране’ (G:p.114); ‘А стари искусни управник му је одговарао мирно али *по истини* [→ истинито]’ (РА:p.26).

Ипак, и у овим се примјерима могу се уочити неке друге семантичке нијансе – квантификативно-компаративно, а такође значење основа/критеријума.

²⁶ Израз *по свој прилици* Стевановић је сврстао међу приједлошко-падежне конструкције с приједлогом *по* којима није могао приписати никакво значење (1989:pp.517–518), што би могла бити индиректна потврда тезе да се ради о функцији одредбе додатног коментара.

2.1.7.1. Квалификативно-компаративно значење препознаје се у локативу у функцији семантичког језгра предиката уз семикопулативни глагол *остати* (модел $V_{\text{SemiCоп}} + \text{ПО } N_{\text{Lok}}$): ‘А на крају крајева, све је ипак остало *по старом* [→ као старо, непромијењено, као што је било]’ (РА:р.35).

2.1.8. Локатив с обиљежјем дистрибутивности. То је локатив с приједлогом *по* који подразумева дијелење једне количине на различите стране. Илуструју га два примјера из *Госпођице*:

‘... кад је цена земљишта овде била динар *по квадратном метру*’ (Г:р.12);
‘Једнако је хтела да зна колико су платили овце *по комаду* и колики ће бити губитак’ (Г:р.43).

2.1.9. Интенционални (најерни) локатив. Значење интенционалности као једно од значења приједлога *по* с локативом, и то локативом именице *посао*, али и других именица сродног значења, издвојио је Михаило Стевановић (1989:р.514). Он је навео шест примјера с именицом *посао* који, према његовом мишљењу, то илуструју, а занимљиво је примјетити да су два преузета из Андрићевих приповједака. ‘У овим примерима’, каже Стевановић (1989), ‘напореда с предлогом *по* сасвим би био на своме месту предлог *ради* – разуме се, с одговарајућим обликом генитива те именице’ (р.514). И у једном примјеру из Андрићеве *Госпођице* локатив именице *посао* с приједлогом *по* има у функцију интенционалног детерминатора којим се реченична предикација експликативно одређује с обзиром на циљ с којим агенс предузима оно што именује реченична предикација: ‘Умрла је од тифуса у унутрашњости Србије, где је отишла *по туђем послу*, заразила се и, погрешно лечена и слабо негована, подлегла зарази’ (Г:р.206).²⁷

2.1.10. Кондиционални (условни) локатив. Ово значење локатива с приједлогом *по* није забиљежено у литератури. Међутим, два примјера из *Госпођице* могуће је посматрати као кондензаторе условне клаузе с везником *ако/уколико*:

²⁷ Оваква употреба приједлога *по* с локативом именице *посао* семантички је блиска употреби исте именице у моделу $V + (\text{Det}_{\text{Спациј}}) + \emptyset N_{\text{Instr}}$ – слободном инструменталу уз глагол кретања који може бити праћен и спацијалним – циљним детерминатором (нпр. *Ићи у Београд послом*). Облику слободног инструментала именице *посао* у овом моделу у србистичкој се литератури приписује функција циљног детерминатора (в. Антонић, 2005а:рр.271–272), али се истиче и блиска веза са семантичком категоријом узрока (Ivić, 1954:рр.92–93). То би се исто могло рећи и за конструкцију *по* + локатив именице *посао*. Наиме, пошто се циљно и узрочно значење уопште у језику преплићу (уп. Ковачевић, 2012:рр.186–196), примјеру ексцерпираним из *Госпођице*, као и сличним примјерима, могло би се приписати и значење каузалности.

‘Зато, своје гледај, тако да, *по могућности* [→ ако/уколико је могуће, ако/уколико постоји могућност], ништа што је твоје никад, ни за један минут не дође у зависност од добре воље других људи’ (G:р.25); ‘... склоњено је даље од људских руку, ногу, а *по могућству* [→ ако/уколико је могуће, ако/уколико постоји могућство] и погледа’ (G:р.44).

Условно значење овој конструкцији даје семантика именице *могућност/могућство*, а приједлог *по* у овом случају поново укључује концепте ПОДУПИРАЊА, ПУТА, ОДНОСНО ОСНОВА.

2.2. Акузатив с приједлогом *по*

2.2.1. Експликативни акузатив. То је, када је ријеч о примјерима из *Госпођице* и *Проклете авлије*, акузатив у функцији семантичке допуне (комплемента, експликатора) уз именице (*посљедица, исход*) по моделу N + ПО N_{Ак}, пријеве (типа *опасан, штетан и неповољан*) по моделу Adj + ПО N_{Ак}, те прилоге (*добро*²⁸ и *тешко*) по моделу Adv + ПО N_{Ак}:

‘И пошто га је тако поставила у најнепријатнији и најнеповољнији положај *по њега*’ (G:р.55); ‘Ја знам да је све ово што се догађа незгодно и тешко и да ће још теже бити, *по цио свијет*, а нарочито *по Србе*’ (G:р.89); ‘Све чешће је мислила о том свршетку рата и о последицама које би његов исход могао имати *по њу и њене интересе*’ (G:р.109); ‘Видело се да има неодољиву потребу да говори о гладовању и оскудевању широких маса народних и о тешким последицама које то мора имати *по државу, привреду и појединца*’ (G:р.114); ‘Ту су се помињале „лихварске камате”, „послови који не подносе свјетлости”, „бездушни пауци, штетни *по народ и друштво*”’ (G:р.129); ‘А боље би, чини ми се, било и *по њега* да је не зна ни он и да не испитује много шта је који султан некад радио, него да слуша оно што овај садашњи заповеда’ (РА:р.64); ‘... упао је огорчено кадија који је из искуства знао како штетни, и *по друштво* и *појединца* опасни могу бити људи који због своје ограничености неограничено верују у своју памет и проицљивост и у тачност сваког свог суда и закључка’ (РА:р.64).

2.2.2. Интенционални (намјерни) акузатив. Ријеч је о акузативу ‘у функцији интенционалног детерминатора којим се реченична предикација експликативно одређује с обзиром на намеру (циљ = сврху) с којом агенс

²⁸ Овај примјер је занимљив због тога што је једини у којем се конструкција *по* + локатив појављује као допуна лексеми с позитивном семантиком.

(идентификован: конкретан, уопштен или селективан) предузима оно што именује реченична предикација' (Antonić, 2005а:р.233), а претпоставља се 'да се предмет који је циљ или разлог кретања не само достигне него често и узме (или се на који други начин овлада њиме) те врати на полазиште, односно на мјесто на којему се налази говорник или онај о коме је ријеч у реченици' (Silić & Pranjković, 2007:р.227). У *Госпођици* су забиљежена два примјера интенционалног акузатива с приједлогом *по*:

'Ја прије ја послјије дође ђаво *по своје*' (G:р.72); 'Од свега остаде само страшна помисао да није сама, да ту у мраку стоји онај што, незнан и невидљив, целог живота вреба овакве као што је она, онај што пре или после долази *по новац*' (G:р.213).

Везу с локативним употребама приједлога *по* могуће је уочити и у томе што објекат локализације не задира у унутрашњост локализатора, већ се дистрибуира његовом ПОВРШИНОМ и тако њиме овладава, што значи да је темељно значење приједлога *по* значење супраадлативности (Matovac, 2013:р.119).

2.2.3. Квантификативни акузатив. Ово значење може се препознати у примјеру: 'Не, никако и *ни по коју цену* неће допустити да се нађе на страни која губи' (G:р.84),²⁹ али је оно овдје, између осталог, праћено и условноконцесивном семантиком.

Квантификација с обиљежјем дистрибутивности може се уочити и у примјерима гдје је језичка јединица *по*, самостално или с препонираним приједлогом *од*, стоји уз индеклинабилне нумеричке и ненумеричке квантификаторе – у функцији адвербног, али и адноминалног детерминатора:

'... и да су двојица сарајевских зеленаша остали са безнадним потраживањем, сваки *по неколико стотина круна*' (G:р.60); 'Било је шест новчаница *по двадесет круна* и нешто ситнине' (G:р.121); 'Стегла је срце и стала да купује помало, на „црној берзи”, швајцарске франке, *по петнаест* и *по седамнаест динара*' (G:р.208); 'Ти франци нису заузимали много места, а већ после два месеца могла их је продати *по двадесет до двадесет и четири динара*' (G:р.208); 'А преко свега, као случајно просути, нижу се, све у потиљак, четири стотине и једанаест американских златника *од по двадесет долара*' (G:р.209).

Када је у саставу адвербног детерминатора, језичка јединица *по* функционише као приједлог и комуникативно је неопходна (а већ после два месеца могла их је продати *по двадесет до двадесет и четири динара*; *→ а већ после два месеца

²⁹ Уп. пр. за акузатив мјере *Не дам куће ни по коју цијену* (Silić & Pranjković 2007:р.227).

могла их је продати *двадесет до двадесет и четири динара*) и синонимична је конструкцији *за* + акузатив. Међутим, у саставу адноминалног детерминатора није комуникативно неопходна, јер ту приједлог *од* може стајати без ње (четири стотине и једанаест американских златника *од по двадесет долара* → четири стотине и једанаест американских златника *од двадесет долара*), а јасно је и да је она ту употребљена у неприједлошкој служби. У наредном дијелу рада више ће се говорити баш о таквим функцијама ове језичке јединице.

2.3. Неприједлошке функције језичке јединице *по*: ријечца *по*

Као што је већ у уводу речено, приједлог *по* јавља се у реченицама и у неприједлошкој функцији. Због тога у литератури постоје различита мишљења о томе којој врсти ријечи припада ова језичка јединица. Наша граматичка литература овакве случајеве најчешће интерпретира као прилошки употребљен приједлог (уп. Антонић, 2005а:рр.228–229), а и у *Речнику српскога језика* Матице српске, на примјер, стоји да је ријеч о прилогу када се *по* појављује у значењима: '1. а. *узастопност вршења радње*: Иду корак по корак. б. *поступност у вршењу радње*: Зрно по зрно погача. 2. *начин вршења радње (с речју иза себе)*: То је речено по народски.³⁰ 3. *дистрибутивност, распоред вршења радње*: По двоје излазе из учионице. 4. *понављање вршења радње*: по стоти пут рећи' (RMS, 2011:р.922). У *Рјечнику хрватскога или српскога језика* Југославенске академије знаности и умјетности такође се истиче како ова ријеч 'каткад служи и као прилог' (RJAZU, 1931:р.107).³¹ Јован Вуковић (1954:р.143) каже да се ради о прилошкој употреби ријечи *по* у дистрибутивном значењу, односно дистрибутивној ријечци *по*. И Дарко Матовац (2013:рр.104–106; 2014б:р.10–11) сматра да није исправно посматрати *по* у овим случајевима као прилог јер није могућа употреба ове језичке јединице без комплемента, те да би се прије могло

³⁰ Ивана Антонић (2005а:р.226) ове примјере помиње у склопу квалификативног акузатива, уз образложење да је ријеч о моделу V + ПО Adj_{POSEAk} – акузатив присвојног придјева с приједлогом ПО. Овдје би се, међутим, с дериватолошког становишта могло говорити о транспозицији (конверзији), тј. преласку придјева на *-ски* у прилог (за начин), што је уобичајен модел када је ријеч о адвербијализацији у српском језику (в. Клајн, 2003:р.385, као и тамо поменути литературу). Тако се, уосталом, овакви примјери тумаче и у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (RSANU, 2017:р.551). Значење начина исказано конструкцијама овог типа повезано је с локативним начинским и каузалним конструкцијама с приједлогом *по*, гдје се, као што је речено, глаголски процес одвија унутар метафоричких граница локализатора.

³¹ У славистичкој, па и у србистичкој науци постоје дилеме у вези с тим да ли поједине лексеме припадају прилозима или рјечцама, тј. врло се често рјечце убрајају међу прилоге (в. о томе нпр. Ковачевић, 2006:рр.300–306).

говорити о граматикализацији којом је настала партикула *по*. Као полазишна основа за овакво тумачење послужило му је и то што је ријеч *по* могуће испустити из конструкције, а да исказ остане прихватљив: *Свако јутро поједе по кифлу* [→ *Свако јутро поједе кифлу*].

У 20. тому *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* (RSANU, 2017:pp.551–552) лексема *по*, када се појављује у примјерима овог типа, сврстана је међу рјечце, те су тако отклоњени ранији лексикографски пропусти. Чини се да је то најисправнији приступ због тога што *по*, као што је речено, не може бити самосталан дио реченичне структуре (из чега произлази да није прилог), а долази с различитим падежима, чак и с номинативом, при чему је његова реакција потпуно неутралисана (што значи да није ни приједлог), те само служи наглашавању дистрибутивности.

И у анализираним Андрићевим романима забиљежени су примјери у којима би се језичка јединица *по* могла сматрати партикулом – несамосталном, са дистрибутивним значењем. У наставку се представљају овакве конструкције.

2.3.1. Ријечца *по* уз темпорални акузатив. У грађи су пронађени примјери адвербијалне одредбе времена којима се изражава темпорална континуираност. Ово значење ‘подразумева понављање предикације у времену, али и са имплицирањем њеног трајања’ (Antonić, 2006b:p.66). Два су примјера издвојена у *Госпођици*, и то оба с именицом *дан* у акузативу и обавезним детерминатором квантификатором *цео* (модел V + ПО ODet N_{Ак}), док се у једном примјеру из *Проклете авлије* појављује ријечца *по* уз прилошку синтагму у којој је управна ријеч пронумерички квантификатор *неколико*:

‘... али испуњена је њиме цела, док га снива, и још сутра *по цео дан* [→ *цео дан*]’ (G:p.77); ‘А сутра живи *по цео дан* [→ *цео дан*] под утиском тога сна’ (G:p.78); ‘Многи су од њих провели *по неколико мјесеци* [→ *неколико мјесеци*] у Проклетој авлији и познавали Карађоза’ (РА:p.119).

Осим континуираности, међу ексцерпираним примјерима има и оних који изражавају темпоралну фреквенцију. Међутим, они најчешће долазе са индеклинабилним формама (нумеричким квантификаторима – *три*, *петнаест* и пронумеричким – *безброј*, *неколико*, уз које стоје именице *пут* и *дан* у облицима мале и велике множине). Именица *пут* појављује се у акузативу само ако јој је детерминатор редни број (*други*, *трећи* и *четврти*).³² Језичка јединица *по* у свим овим случајевима употребљена је као партикула:

³² Примјери с именицом *пут* имају и нијансу квантификативног значења јер указују на број понављања радње изражене предикатом (уп. Antoniћ, 2005a: 228).

‘... а затим је несвесно и нечујно понавља и окреће у себи, *по безброј пута* [→ безброј пута] – крпеж, трпеж!’ (G:p.16); ‘... а Конфорти је из своје канцеларије у Тканини телефонирао *по неколико пута* [→ неколико пута]’ (G:p.114); ‘Дешавало се да не дође *по петнаест дана* [→ петнаест дана], заузета на другим странама својим многобројним везама и обавезама, па би онда дошла *по три пута* [→ три пута] у два дана’ (G:p.161); ‘И све би хтео, и *по трећи* [→ трећи] и *по четврти пут* [→ четврти пут], да каже како је лепо умео да прича’ (PA:p.11); ‘Све испретурано и изломљено, нешто испуштено, а нешто опет *по три пута* [→ три пута] поновљено, шарено, живо, не увек јасно, али са множином свакојаких појединости’ (PA:p.52); ‘Свима је изгледало да им то Тахирпаша и мртав, сад *по други пут* [→ други пут], отима још једну Гркињу’ (PA:p.58); ‘Да га не стану испитивати због разговора са Ђамилом и да га тако и *по други пут* [→ други пут] не увуку невина у бесмислену истрагу’ (PA:p.104).

2.3.2. Ријечца *по* уз квантификативни акузатив. То је, када је ријеч о примјеру из *Госпођице*, акузатив с нумеричким квантификатором и партикулски употријебљеним *по* (модел V + ПО Quant_{Num} N_{Ak}) с обиљежјем дистрибутивности који подразумијева дијелење једне количине на једнаке дијелове на различите стране: ‘... да плаћају *по једну круну* [→ једну круну] на десет круна и на недељу’ (G:pp.61–62).

Ово значење препознаје се у двјема конструкцијама које би се могле сматрати и адвербијалним одредбама начина, али у њима дистрибутивна партикула *по* долази са интензификатором *све* у препозицији и индеклинабилном формом (*петнаест, двадесет и тридесет*), односно номинативом бројне именице (*двојица-тројица*):

‘А ноћу се сва та гомила сатерује у ћелије, све *по петнаест, двадесет и тридесет њих* [→ *петнаест, двадесет и тридесет њих*] у једну’ (PA:p.17); ‘У току идућих неколико дана пуштени су сви, све *по двојица-тројица* [→ *двојица-тројица*] одједном’ (PA:p.40).

2.3.3. Ријечца *по* уз објекатски акузатив. У двама примјерима из *Проклете авлије* партикула *по* појављује се уз објекат: у једном уз пронумерички квантификатор *неколико*, а у другом уз акузатив нумеричког квантификатора *један* (супстантив *цигарета* је елидиран):

‘И сваки пут би изговорили *по неколико безначајних речи* [→ неколико безначајних речи]’ (PA:p.47); ‘Ајде да запалимо *по једну* [→ једну] и да треснемо рђом о земљу, мајка му стара!’ (PA:p.116).

Слична је и употреба партикуле по уз акузативну синтагму у оквиру перифрастичног предиката: 'Изменили су по коју реч [→ Попричали су] и на том језику' (РА:р.47).

2.3.4. Конструкције *X по X*. Посебну врсту изражавања дистрибутивног значења представљају структуре у којима се понављају ријечи што означавају дио количине или број јединки, а којима Ивана Антонић (2005а:р.229) приписује квантификативно значење. У њима се може препознати сукцесивни карактер дистрибутивности. Милка Ивић (1951–1952:р.200) сматра да се понављањем језичких јединица отклања двосмисленост: јасно су издвојени случајеви као: *једем једну по једну крушку* = 'крушке једну за другом', од случајева као: *једем по једну крушку* = 'сваки пут, обично по једну крушку'. У анализираним Андрићевим романима појављују се четири овакве конструкције, једна акузативна (*кап по кап*),³³ једна генитивна, у вези са логичким субјектом (*једне по једне*), те двије номинативне (*алатка по алатка, сламка по сламка*), све у функцији адвербијалне одредбе начина:

'... као да крв од ње одлази *кап по кап*' (G:р.41); '*Једне по једне* нестало је са Теразија оних сарафских радњи' (G:р.204); 'И све тако редом, *алатка по алатка*, а на крају сваке реченице записани предмет тупо јекне, бачен на гомилу грубо испретураног алата, која лежи на малом храстовом стругу покојног фра-Петра' (РА:р.11); '*Сламка по сламка*, и пласт би разнели (РА:р.108)'

Ови примјери потврђују специфичну природу језичке јединице *по*, која, дакле, не стоји само уз акузатив или локатив. Може се, као сасвим оправдано, у вези с тим прихватити образложење Милке Ивић, која с разлогом претпоставља да се у старом језику уз дистрибутивно *по* појављивао акузатив, па су се глаголска и приједлошка реакција најчешће поклапале, а да је језичко осјећање случајну конгруенцију облика (нпр. *једну по једну* у реченици *Дајем вам једну по једну крушку*) могло протумачити као обавезну, те образовати изразе попут: *једна по једна, једној по једној* и сл., тј. да и поновљену ријеч стави у зависност од глаголске, а не приједлошке реакције (Ivić, 1951–1952:pp.200–201).

³³ Не би се овдје могла сасвим искључити ни номинативна интерпретација, мада је то тешко тврдити због синкретизма акузатива и номинатива јединице кад је именица *кап* у питању. Уп. У бразде, *капља по капља, мутан се роси зној* (Ћорић, 1944:р.4). То су, најчешће, у српском језику фразеологизоване структуре (нпр. *Зрно по зрно* – погача, *камен по камен* – палача).

Међутим, као што и Матовац (2014b:p.10) примјећује, посебан проблем у вези с овим конструкцијама представља то што у њима није могуће изоставити *по*, а ситуацију додатно отежава то што се овакве конструкције, као што је речено, могу појавити у различитим падежима – дативу: Прилазим *једној по једној*; инструменталу: Разговараћу с *једном по једном*, па чак и у номинативу: *Једна по једна* излази из собе, што би нарочито требало да указује на то да није ријеч о приједлогу (Матовац, 2014b:p.10). Ипак, *по* ни у овим случајевима није самосталан дио реченице (што га искључује из прилога), а не утиче ни на рекцију (што га искључује из приједлога), те се због свега тога чини најисправнијим сматрати га и овдје самосталном партикулом с дистрибутивно-сукцесивним значењем, као што је то учињено у RSANU, 2017.

3. Закључак

3.1. Ово истраживање имало је два циља: 1) да се пружи увид у примјере конструкција с приједлогом *по* у Андрићевим романима *Госпођица* и *Проклетта авлија*, те 2) да се, на основу издвојених примјера, евентуално прошире и допуне досадашње анализе у нашим граматицима и радовима, како традиционалним тако и рецентнијим. Иако је основни теоријски оквир чинила когнитивна семантика, заправо су примијењени различити теоријски приступи да би резултат истраживања био што бољи и потпунији.

3.2. Осврт на литературу указао је на велики број проблема који се тичу овог приједлога. Један од основних јесте његова дистрибуција у систему падежних облика у синхронији и дијахронији, будући да се у нашем језику током историје јављао уз три падежа (датив, акузатив и локатив), а данас, бар кад је ријеч о стандардном језику, само уз два (акузатив и локатив). Други велики проблем јесте то што се он понекад јавља у неприједлошкој функцији, а на различите начине одређивана је врста ријечи којој у таквим случајевима припада.

3.2.1. Ни када се говори о синтаксичко-семантичким одликама самог приједлога *по* у литератури не постоји сасвим уједначен став. Темељним значењем овог приједлога сматрају се или дистрибутивност, динамичког или статичког типа, или супралокалност, а понекад и перлативност. Ипак, његовим се суперсхематичним значењем, које обухвата конструкције с оба падежа, може сматрати просторни однос између локализатора и објекта локализације у којем је локализатор повезан с концептом ПОВРШИНЕ, а објекат локализације с концептом (дефокусираног) ПУТА.

3.3. С друге стране, и анализа 298 структура (213 из *Госпођице* и 85 из *Проклете авлије*) потврдила је мишљење да приједлог *по*, 'према морфолошким, синтаксичким, и семантичким особеностима ... спада иначе међу најзанимљивије језичке јединице у српском језику' (Антонић, 2008b:р.163). Из овог дијела рада може се закључити како језик у анализираним Андрићевим текстовима, бар кад је ријеч о конструкцијама с приједлогом *по*, ни по чему не одступа од савременог језичког стања, исцрпно описаног у рецентној србистичкој литератури.

3.3.1. Највећи дио примјера припада локативним конструкцијама. Кад је ријеч о значењима, најфреквентнији су спацијални (85) и локатив основа/ критеријума (126), а забиљежени су и примјери објекатског, темпоралног, ситуационог, каузалног, квалификативног (начинског), дистрибутивног, циљног и кондиционалног локатива.

3.3.2. Много је мањи број акузативних конструкција. Међу њима су издвојене оне са експликативним, интенционалним и квантификативним значењем. На самом крају рада указано је и на проблем неприједлошке употребе ријечи *по*, нарочито у конструкцијама *X по X*, које могу стајати у различитим падежима, што отежава сврставање тако употријебљене језичке јединице *по* у нску од врста ријечи, али ју је најисправније, према нашем мишљењу, сматрати несамосталном партикулом.

3.4. Језичка јединица *по*, у приједлошкој и неприједлошкој функцији, као што се показало, веома је занимљива за морфолошка, синтаксичка и семантичка истраживања. Чини се како би ову анализу додатно обогатио и осврт на префикс *по-*, понајприје глаголски, како би се видјела његова семантика, као и утицај на валентност ријечи у чијем је саставу, што остаје за нека будућа истраживања.

Извори

1. Andrić, I. (1984a) *Gospođica* [Sabrana djela Ive Andrića, knj. treća]. Sarajevo, Svjetlost – Prosveta – Mladost – Državna založba Slovenije – Mislа – Pobjeda.
2. Andrić, I. (1984b) *Prokleta avlija* [Sabrana djela Ive Andrića, knj. četvrta]. Sarajevo, Svjetlost – Prosveta – Mladost – Državna založba Slovenije – Mislа – Pobjeda.
3. Gralis-Korpus. (2006–) <http://www-gewi.uni-graz.at/cocoon/gralis/search> [Pristupljeno 6. juna 2017].
4. Ђопић, Б. (1944) Прича о шест стотина орача. *Глас Народноослободилачког покрета у Босанској Крајини*. 2 (16), 4.

Рјечници

1. RJAZU. (1931) *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 10. Zagreb, JAZU.
2. РМС. (2011) *Речник српског језика* (измењено и допуњено изд.). Нови Сад, Матица српска.
3. РСАНУ. (2017) *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 20. Београд, Институт за српски језик САНУ.
4. Skok, P. (1972) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 2. Zagreb, JAZU.

Литература

1. Алановић, М. (2012) Субјекатски локатив: класификационе недоумице. *Филолог*. 5, 224–233.
2. Алановић, М. (2013) Односне реченице у роману *На Дрини ћуприја*: синтаксичке, семантичке и стилске функције. У: Тошовић, В. (ур.) *Andrićeva ĆUPRIJA / Andrićs BRÜSKE: Zbornik radova sa simpozijuma „Na Drini ćuprija”, 4–6. oktobra 2012, Višegrad*. Грац – Банја Лука – Београд, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske – Београдска књига – Свет књиге, pp. 653–675.
3. Antonić, I. (1999) Temporalni genitiv s predlogom USRED. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. 42, 133–139.
4. Антонић, И. (2005а) Синтакса и семантика падежа. У: Пипер, П., Антонић, И., Ружић, В., Танасић, С., Поповић, Љ., & Тошовић, Б. *Синтакса савременог српског језика: Проста реченица* (У редакцији академика Милке Ивић). Београд, Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, pp. 119–300.
5. Антонић, И. (2006а) Предлог ОД у стандардном српском језику. *Научни саста-нак слависта у Вукове дане*. 35 (1), 129–144.
6. Антонић, И. (2005б) Предлози УСРЕД, НАСРЕД, ПОСРЕД у савременом стандардном српском језику. *Зборник Матице српске за славистику*. 67, 129–136.
7. Антонић, И. (2006б) Темпорална детерминација номиналном формом у акузативу у стандардном српском језику. У: Пипер, П. (ур.) *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика* [Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, књ. 1]. Београд, САНУ / Одељење језика и књижевности, pp. 47–70.
8. Антонић, И. (2007а) Синтакса и семантика предлога ДО. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. 50 (1–2), 31–43.
9. Антонић, И. (2007б) Предлог ДО у стандардном српском језику. У: Гочев, Г. Н. (ред.) *Славјанските предлози*. Велико Търново, Издавателство ИВИС, pp. 121–137.
10. Антонић, И. (2008а) Синтакса и семантика предлога ОКО. У: Радовановић, М., & Пипер, П. (ур.) *Семантичка проучавања српског језика* [Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, књ. 2]. Београд, САНУ / Одељење језика и књижевности, pp. 161–179.

11. Antonić, I. (2008b) Sintaksa padeža. U: Piper, P., & Radovanović, M. (ur.) *Lingvistika Milke Ivić*. Beograd, Biblioteka XX vek, pp. 145–181.
12. Антонић, И. (2011) Синтакса и семантика предлога ПРЕМА. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. 54 (2), 161–178.
13. Антонић, И. (2019), Синтакса и семантика предлога *при*. *Наш језик*. 50 (2), 259–268.
14. Антонић, И. (2022) *Временски односи у језику Андрићеве нарације*. Сремски Карловци – Нови Сад, Издавачка књижевна Зорана Стојановића.
15. Арсенијевић, Н. (2011) Синтакса и семантика предлога О. У: Ружић, В., & Павловић, С. (ур.) *Зборник у част Гордани Вуковић: Лексикологија, ономастика, синтакса*. Нови Сад, Филозофски факултет, pp. 363–377.
16. Арсенијевић, Н. (2012) *Падежи правог објекта у стандардном српском језику*. Нови Сад, Филозофски факултет.
17. Арсенијевић, Н. (2017) Конструкција с предлогом *код* у Андрићевом роману *Госпођица*. У: Тошовић, В. (ур.) *Andrićeva GOSPOĐICA / Andrićs FRÄULEIN: Zbornik radova sa simpozijuma „Andrićeva Gospođica”, 17–19. novembra 2016, Beograd*. Graz – Banja Luka – Beograd, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske – Svet knjige – Nmlibris, pp. 589–602.
18. Ашић, Т. (2006) Временске и просторне употребе предлога *уз*. *Научни састанак слависта у Вукове дане*. 35 (1), 145–157.
19. Ашић, Т., & Станојевић, В. (2008) О предлозима *испред* и *пред* у српском језику. У: Радовановић, М., & Пипер, П. (ур.) *Семантичка проучавања српског језика [Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, књ. 2]*. Београд, САНУ / Одељење језика и књижевности, pp. 129–150.
20. Batistić, T. (1972) *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. Beograd, Institut za srpskohrvatski jezik [Biblioteka Južnoslovenskog filologa, Nova serija, knj. 3].
21. Bacz, V. (1999) Three-case prepositions in Polish: The semantics of *PO*. *LACUS Forum*. 25, 137–147.
22. Bacz, V. (2002) On the image-schema proposals for the preposition *PO* in Polish. *Glossos*. 3, 1–19.
23. Belaj, V., & Tanacković Faletar, G. (2014) *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva: Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb, Disput.
24. Богдановић, М. (1999) Иво Андрић: *Немири*. У: Вучковић, Р. (ур.) *Зборник о Андрићу*. Београд, Српска књижевна задруга, pp. 13–21.
25. Вуковић, Ј. (1954) Прилози за проучавање употребе падежа с предлозима. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. 2 (2), 132–149.
26. Грицкат, И. (1955–1956) Деминутивни глаголи у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолог*. 21 (1–4), 45–96.

27. Дилпарић, П. (2003) Неки аспекти употребе предлога *po* са дативом и локативом у старословенским споменицима. У: Остојић, Б. (ур.) *Пети лингвистички скуп „Бошковићеви дани“: Зборник радова са научног скупа „Конкуренија језичких средстава и језичка норма“, 10–11. октобра 2002, Подгорица*. Подгорица, ЦАНУ. pp. 329–338.
28. Драгићевић, Р. (2012а) О именицама у служби предлога. *Јужнословенски филолог*. 68, 91–111.
29. Драгићевић, Р. (2012б) Семантичка анализа десупстантивних предлога у српском језику. У: Драгићевић, Р. (ур.) *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима: Зборник радова са четрнаесте међународне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта, 28–30. маја 2012, Београд*. Београд, Филолошки факултет. pp. 73–89.
30. Oertle, S. (2016) *Die slavischen Verbalpräfixe und Präpositionen: Polysemie und Grammatikalisierung*. Herne, Gabriele Schäfer Verlag.
31. Živković, D. (1977) Nekoliko stilskih odlika proze Ive Andrića. У: Milanović, B. (ur.) *Andrić u svjetlu kritike*. Sarajevo, Svjetlost, pp. 182–203.
32. Ивић, М. (1951–1952) О предлогу *po* у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолог*. 19 (1–4), 173–212.
33. Ивић, М. (1954) *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој (синтаксичко-семантичка студија)*. Београд, Научна књига [Српска академија наука: посебна издања, књ. 227; Институт за српски језик, књ. 2].
34. Ивић, М. (1957–1958) Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолог*. 22 (1–4), 141–166.
35. Ivić, M. (1995) Odredbe „dodatnog komentara“. У: Ivić, M. *O zelenom konju: novi lingvistički ogledi*. Beograd, Biblioteka XX vek, pp. 283–297.
36. Kakridis, Y. (2014) Old Dative or New Locative? The Syntax of the Preposition ‘po’ in Dečani 88, fol. 1r–81r. *Археографски прилози: Зборник радова Одељења за археологију Народне библиотеке Србије*. 36, 21–39.
37. Klikovac, D. (2006) *Semantika predloga: Studija iz kognitivne lingvistike* (2. izd.). Beograd, Filološki fakultet.
38. Кликовац, Д. (2018) *Српски језик у светлу когнитивне лингвистике*. Београд, Друштво за српски језик и књижевност Србије.
39. Кликовац, Д. (2019) О предлогу *поврх*. *Наш језик*. 50 (2), 237–258.
40. Ковачевић, М. (2006). Припредикатска употреба партикула *већ, још и више*. У: Ковачевић, М. *Списи о стилу и језику*. Бања Лука, Књижевна задруга, pp. 300–331.
41. Ковачевић, М. (2012) *Узрочно семантичко поље* (2. изд.). Београд, Јасен.
42. Matovac, D. (2013) *Semantika hrvatskih prijedloga* [Doktorska disertacija]. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
43. Matovac, D. (2014а) Kognitivnolingvistički pristup proučavanju prijedloga. *Labor*. 17, 5–32.

44. Matovac, D. (2014b) The semantics of the preposition *po* in the Croatian language. *Croatica et Slavica Iadertina*. 10 (1), 3–29.
45. Miljković, V. (2018) Kognitivne sheme i prostorno iskustvo: Slučaj predloga *na* u savremenom srpskom jeziku. U: Lopičić, V., & Mišić Ilić B. (ur.) *Jezik, književnost, prostor: Tematski zbornik radova sa naučne konferencije „Jezik, književnost, prostor”, 28–29. aprila 2017, Niš*. Niš, Filozofski fakultet, pp. 505–519.
46. Piper, P. (2001). *Jezik i prostor* (2. izd.). Beograd, Biblioteka XX vek.
47. Пипер, П., & Клајн, И. (2015) *Нормативна граматика српског језика* (ијекавско изд., измијењено и допуњено према 2. екавском изд.). Нови Сад, Матица српска.
48. Silić, J., & Pranjković, I. (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2. izd.). Zagreb, Školska knjiga.
49. Stanojčić, Ž. S. (1967) *Jezik i stil Iva Andrića (funkcije sinonimskih odnosa)*. Beograd, Filološki fakultet.
50. Стевановић, М. (1989) *Савремени српскохрватски језик II: Синтакса* (4. изд.). Београд, Научна књига.

Goran B. Milašin
University of Banja Luka
Faculty of Philology
Department of Serbian Studies

CONSTRUCTIONS WITH THE PREPOSITION *PO* IN THE
FOLLOWING NOVELS: *THE WOMAN FROM SARAJEVO*
(*GOSPOĐICA*) AND *THE DAMNED YARD* (*PROKLETA*
AVLIJA) BY IVO ANDRIĆ

Summary

This paper presents the analysis results of syntactic and semantic features of constructions with the preposition *po* in *The Woman from Sarajevo* (*Gospođica*, 1945) and *The Damned Yard* (*Prokleta avlija*, 1954) by Ivo Andrić. The main goal of the research was to determine the meanings and functions of these constructions in the novels that form the corpus of the research, but also to try to expand and supplement, on the basis of selected examples, the previous syntactic and semantic analyses of the preposition *po* in our older and also more recent grammars and linguistic articles. By using both the theoretical framework of cognitive semantics and the theoretical foundations of more traditional approaches to the meaning of prepositions, 298 constructions (213 from *The Woman from Sarajevo* and 85 from *The Damned Yard*) were analysed, and it was concluded that the language of Andrić's works, at least when it comes to constructions with the preposition *po*, is not different from the contemporary Serbian language. Namely,

it was observed that there are more locative than accusative constructions with the preposition *po*, and that the most frequent are the spatial locative and the base/criterion locative. At the end of the paper, we pointed out the non-prepositional function of the word *po*.

► **Keywords:** Serbian language, preposition *po*, *The Woman from Sarajevo*, *The Damned Yard*, Ivo Andrić, locative case, accusative case.

Sources

1. Andrić, I. (1984a) *Gospodica* [Sabrana djela Ive Andrića, knj. treća]. Sarajevo, Svjetlost – Prosveta – Mladost – Državna založba Slovenije – Mislá – Pobjeda.
2. Andrić, I. (1984b) *Prokleta avlija* [Sabrana djela Ive Andrića, knj. četvrta]. Sarajevo, Svjetlost – Prosveta – Mladost – Državna založba Slovenije – Mislá – Pobjeda.
3. Ćopić, B. (1944) Priča o šest stotina orača. *Glas Narodnooslobodilačkog pokreta u Bosanskoj Krajini*. 2 (16), 4.
4. Gralis-Korpus. (2006–) <http://www-gewi.uni-graz.at/cocoon/gralis/search> [Pristupljeno 6. juna 2017].

Dictionaries

1. RJAZU. (1931) *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 10. Zagreb, JAZU.
2. RMS. (2011) *Rečnik srpskoga jezika* (izmenjeno i dopunjeno izd.). Novi Sad, Matica srpska.
3. RSANU. (2017) *Rečnik srpskohrvatskog i narodnog jezika*, knj. 20. Beograd, Institut za srpski jezik SANU.
4. Skok, P. (1972) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 2. Zagreb, JAZU.

References

1. Alanović, M. (2012) Subjekatski lokativ: klasifikacione nedoumice. *Filolog*. 5, 224–233.
2. Alanović, M. (2013) Odnosne rečenice u romanu *Na Drini ćuprija*: sintaksičke, semantičke i stilске funkcije. U: Tošović, B. (ur.) *Andrićeva ĆUPRIJA / Andrićs BRÜCKE: Zbornik radova sa simpozijuma „Na Drini ćuprija”, 4–6. oktobra 2012, Višegrad*. Grac – Banja Luka – Beograd, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske – Beogradska knjiga – Svet knjige, pp. 653–675.
3. Antonić, I. (1999) Temporalni genitiv s predlogom USRED. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. 42, 133–139.
4. Antonić, I. (2005a) Sintaksa i semantika padeža. U: Piper, P., Antonić, I., Ružić, V., Tanasić, S., Popović, Lj., & Tošović, B. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta*

- rečenica* (U redakciji akademika Milke Ivić). Beograd, Institut za srpski jezik SANU – Beogradska knjiga – Matica srpska, pp. 119–300.
5. Antonić, I. (2005b) Predlozi USRED, NASRED, POSRED u savremenom standardnom srpskom jeziku. *Zbornik Matice srpske za slavistiku*. 67, 129–136.
  6. Antonić, I. (2006a) Predlog OD u standardnom srpskom jeziku. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*. 35 (1), 129–144.
  7. Antonić, I. (2006b) Temporalna determinacija nominalnom formom u akuzativu u standardnom srpskom jeziku. U: Piper, P. (ur.) *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika* [Srpski jezik u svetlu savremenih lingvističkih teorija, knj. 1]. Beograd, SANU / Odeljenje jezika i književnosti, pp. 47–70.
  8. Antonić, I. (2007a) Sintaksa i semantika predloga DO. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. 50 (1–2), 31–43.
  9. Antonić, I. (2007b), Predlog DO u standardnom srpskom jeziku. U: Gočev, G. N. (red.), *Slavjanskite predlozi*. Veliko Trnovo, Izdatelstvo IVIS, pp. 121–137.
  10. Antonić, I. (2008a), Sintaksa i semantika predloga OKO. U: Radovanović, M., & Piper, P. (ur.) *Semantička proučavanja srpskog jezika* [Srpski jezik u svetlu savremenih lingvističkih teorija, knj. 2]. Beograd, SANU / Odeljenje jezika i književnosti, pp. 161–179.
  11. Antonić, I. (2008b) Sintaksa padeža. U: Piper, P., & Radovanović, M. (ur.) *Lingvistika Milke Ivić*. Beograd, Biblioteka XX vek, pp. 145–181.
  12. Antonić, I. (2011) Sintaksa i semantika predloga PREMA. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. 54 (2), 161–178.
  13. Antonić, I. (2019) Sintaksa i semantika predloga *pri*. *Naš jezik*. 50 (2), 259–268.
  14. Antonić, I. (2022) *Vremenski odnosi u jeziku Andrićeve naracije*. Sremski Karlovci – Novi Sad, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
  15. Arsenijević, N. (2011) Sintaksa i semantika predloga O. U: Ružić, V., & Pavlović, S. (ur.) *Zbornik u čast Gordani Vuković: Leksikologija, onomastika, sintaksa*. Novi Sad, Filozofski fakultet, pp. 363–377.
  16. Arsenijević, N. (2012), *Padeži pravog objekta u standardnom srpskom jeziku*. Novi Sad, Filozofski fakultet.
  17. Arsenijević, N. (2018) Konstrukcija s predlogom *kod* u Andrićevom romanu *Gospodica*. U: Tošović, B. (ur.) *Andrićeva GOSPODICA / Andrićs FRÄULEIN: Zbornik radova sa simpozijuma „Andrićeva Gospodica”, 17–19. novembra 2016, Beograd*. Grac – Banja Luka – Beograd, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske – Svet knjige – Nmlibris, pp. 589–602.
  18. Ašić, T. (2006) Vremenske i prostorne upotrebe predloga *uz*. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*. 35 (1), 145–157.
  19. Ašić, T., & Stanojević, V. (2008) O predlozima *ispred* i *pred* u srpskom jeziku. Radovanović, M., & Piper, P. (ur.) *Semantička proučavanja srpskog jezika* [Srpski jezik u svetlu savremenih lingvističkih teorija, knj. 2]. Beograd, SANU / Odeljenje jezika i književnosti, pp. 129–150.

20. Bacz, B. (1999) Three-case prepositions in Polish: The semantics of PO. *LACUS Forum*. 25, 137–147.
21. Bacz, B. (2002) On the image-schema proposals for the preposition PO in Polish. *Glossos*. 3, 1–19.
22. Batistić, T. (1972) *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. Beograd, Institut za srpskohrvatski jezik [Biblioteka Južnoslovenskog filologa, Nova serija, knj. 3].
23. Belaj, B., & Tanacković Faletar, G. (2014) *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva: Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb, Disput.
24. Bogdanović, M. (1999) Ivo Andrić: *Nemiri*. U: Vučković, R. (ur.) *Zbornik o Andriću*. Beograd, Srpska književna zadruga, pp. 13–21.
25. Dilparić, P. (2003) Neki aspekti upotrebe predloga *po* sa dativom i lokativom u staroslovenskim spomenicima. U: Ostojić, B. (ur.) *Peti lingvistički skup „Boškovićeve dani”: Zbornik radova sa naučnog skupa „Konkurencija jezičkih sredstava i jezička norma”, 10–11. oktobra 2002, Podgorica*. Podgorica, CANU, pp. 329–338.
26. Dragičević, R. (2012a) O imenicama u službi predloga. *Južnoslovenski filolog*. 68, 91–111.
27. Dragičević, R. (2012b) Semantička analiza desupstantivnih predloga u srpskom jeziku. U: Dragičević, R. (ur.) *Tvorba reči i njeni resursi u slovenskim jezicima: Zbornik radova sa četrnaeste međunarodne konferencije Komisije za tvorbu reči pri Međunarodnom komitetu slavista, 28–30. maja 2012, Beograd*. Beograd, Filološki fakultet, pp. 73–89.
28. Grickat, I. (1955–1956) Deminutivni glagoli u srpskohrvatskom jeziku. *Južnoslovenski filolog*. 21 (1–4), 45–96.
29. Ivić, M. (1951–1952) O predlogu *po* u srpskohrvatskom jeziku. *Južnoslovenski filolog*. 19 (1–4), 173–212.
30. Ivić, M. (1954) *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj (sintaksičko-semantička studija)*. Beograd, Naučna knjiga [Srpska akademija nauka: posebna izdanja, knj. 227; Institut za srpski jezik, knj. 2].
31. Ivić, M. (1957–1958) Sistem predložkih konstrukcija u srpskohrvatskom jeziku. *Južnoslovenski filolog*. 22 (1–4), 141–166.
32. Ivić, M. (1995) Odredbe „dodatnog komentara”. U: Ivić, M. *O zelenom konju: novi lingvistički ogledi*. Beograd, Biblioteka XX vek, pp. 283–297.
33. Kakridis, Y. (2014) Old Dative or New Locative? The Syntax of the Preposition ‘po’ in Dečani 88, fol. 1r–81r. *Arheografski prilozi: Zbornik radova Odeljenja za arheografiju Narodne biblioteke Srbije*. 36, 21–39.
34. Klikovac, D. (2006) *Semantika predloga: Studija iz kognitivne lingvistike* (2. izd.). Beograd, Filološki fakultet.
35. Klikovac, D. (2018) *Srpski jezik u svetlu kognitivne lingvistike*. Beograd, Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
36. Klikovac, D. (2019) O predlogu *povrh*. *Naš jezik*. 50 (2), 237–258.

37. Kovačević, M. (2006). Pripredikatska upotreba partikula *već, još i više*. U: Kovačević, M. *Spisi o stilu i jeziku*. Banja Luka, Književna zadruga, pp. 300–331.
38. Kovačević, M. (2012) *Uzročno semantičko polje* (2. izd.). Beograd, Jasen.
39. Matovac, D. (2013) *Semantika hrvatskih prijedloga* [Doktorska disertacija]. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
40. Matovac, D. (2014a) Kognitivnolingvistički pristup proučavanju prijedloga. *Labor*. 17, 5–32.
41. Matovac, D. (2014b) The semantics of the preposition *po* in the Croatian language. *Croatica et Slavica Iadertina*. 10 (1), 3–29.
42. Miljković, V. (2018) Kognitivne sheme i prostorno iskustvo: Slučaj predloga *na* u savremenom srpskom jeziku. U: Lopičić, V., & Mišić Ilić, B. (ur.) *Jezik, književnost, prostor: Tematski zbornik radova sa naučne konferencije „Jezik, književnost, prostor”, 28–29. aprila 2017, Niš*. Niš, Filozofski fakultet, pp. 505–519.
43. Oertle, S. (2016) *Die slavischen Verbalpräfixe und Präpositionen: Polysemie und Grammatikalisierung*. Herne, Gabriele Schäfer Verlag.
44. Piper, P. (2001) *Jezik i prostor* (2. izd.). Beograd, Biblioteka XX vek.
45. Piper, P., & Klajn, I. (2015) *Normativna gramatika srpskog jezika* (ijekavsko izd., izmijenjeno i dopunjeno prema 2. ekavskom izd.). Novi Sad, Matica srpska.
46. Silić, J., & Pranjković, I. (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2. izd.). Zagreb, Školska knjiga.
47. Stanojčić, Ž. S. (1967) *Jezik i stil Iva Andrića (funkcije sinonimskih odnosa)*. Beograd, Filološki fakultet.
48. Stevanović, M. (1989) *Savremeni srpskohrvatski jezik II: Sintaksa* (4. izd.). Beograd, Naučna knjiga.
49. Vuković, J. (1954) Prilozi za proučavanje upotrebe padeža s predlozima. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*. 2 (2), 132–149.
50. Živković, D. (1977) Nekoliko stilskih odlika proze Ive Andrića. U: Milanović, B. (ur.) *Andrić u svjetlu kritike*. Sarajevo, Svjetlost, pp. 182–203.

Преузето: 14. 3. 2023.
Прихваћено: 3. 4. 2023.